

Правата на човека в България през 1999 година

Съдържание:

Право на живот, смъртно наказание

Изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи

Независимост на съдебната власт и справедлив процес

Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

Свобода на изразяването, свобода на медиите

Свобода на сдружаването и мирното събрание

Условията в местата за лишаване от свобода

Защита на малцинствата, агресивен национализъм и ксенофобия

Политическо убежище

Дискриминация, основана на политически убеждения

Препоръки на Български хелзински комитет към българското правителство

През цялата 1999 г. България бе управлявана от правителството на Обединените демократични сили (ОДС). Правителството продължи да декларира привързаност към напредналите европейски стандарти по правата на човека. В два получили широка публичност международни доклади – този на Европейската комисия от октомври и този на докладчиците на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ) от януари 2000 г. България получи сравнително добра оценка на цялостната ситуация със спазването на човешките права. И в двата доклада премахването на смъртното наказание в България през декември 1998 г. бе отбелязано като една от най-важните положителни промени. През август България ратифицира *Втория допълнителен протокол към Международния пакт за гражданските и политическите права*, а през октомври - *Протокол §6 на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи*. Сред другите положителни промени докладите отбелязват ратифицирането на *Рамковата конвенция за защита на националните малцинства*, реформите на наказателното законодателство, приемането на *Закона за бежанците*, приемането на *Закона за алтернативната служба*, регистрацията на Свидетелите на Йехова, заявената от правителството готовност за интегриране на малцинствата и демократичното провеждане на изборите за местна власт през октомври 1999 г. На 26 януари 2000 г. с *Резолюция 1211* на ПАСЕ наблюдението над България бе прекратено.¹

Въпреки отбелязаните промени, както в документите на двете международни организации, така и в докладите на редица местни и международни наблюдатели на човешките права, се отбелязват редица сериозни проблеми, някои от които станаха вече традиционни за България. В някои сфери бе отбелязан застой, а в други – като например политическият контрол върху националните електронни медии – дори връщане назад от вече постигнатото.

1. Право на живот, смъртно наказание

След като бе отменено през декември 1998 г., смъртно наказание в България не бе налагано от съдилищата през 1999 г. Другите стари проблеми с правото на живот обаче останаха. През цялата 1999 г., както и през предходните години, те включваха свръхупотреба на физическа сила и смъртоносно оръжие от правоприлагащите органи и

¹ Виж: Regular Report of the Commission on Progress towards Accession, Bulgaria – October 13, 1999 at: http://europa.eu.int/comm/enlargement/bulgaria/report_10_99/index.htm; виж за материалите по доклада на наблюдателите на ПАСЕ, както и Резолюция 1211 на: <http://stars.coe.fr/ta/ta00/eres1211.htm>.

нежелание на прокуратурата да разследва случаи, при които хора загубиха живота си в резултат от това.

Никакви законодателни промени не бяха направени, за да се промени член 80 от *Закона за Министерството на вътрешните работи*, който позволява употреба на огнестрелно оръжие при задържане на лице, извършващо или извършило престъпление или за предотвратяване на бягство на лице, задържано за извършено престъпление. Тези разпоредби, както бе многократно отбелязано от местни и международни наблюдатели на човешките права, са в противоречие с принцип 9 от *Принципите на ООН за употреба на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи*, доколкото позволяват употреба на смъртоносно оръжие при задържане на лица при подозрение за извършване и на дребни престъпления, както и за предотвратяване на тяхното бягство след задържане.

Разследването на предишните случаи, в които има сериозни основания да се предполага свръхупотреба на сила и огнестрелно оръжие от полицейски служители, в резултат от които хора загубиха живота си, бе неадекватно и допринесе за климата на безнаказаност, в който действат правоприлагащите органи. Само по два от общо единадесетте известни на БХК случая за 1998 г., в които хора бяха убити при съмнителни обстоятелства от служители на реда, бяха осъдени полицейски служители – тези на Иван Марков и Станиела Бугова.² По случая на Йордан Янков през юли бе осъден полицейски служител, но впоследствие при обжалването делото бе върнато за доразследване. В останалите случаи следствените и съдебните дела или не приключиха до края на 1999 г., или бяха прекратени. По-специално, през 1999 г. бяха прекратени следствените дела и не бе повдигнато обвинение към извършители по случаите на румънския гражданин Йонел Влад, убит на 4 март 1998 г. от граничари близо до Гоце Делчев; на Любен Димитров, убит от полицейски служител на 7 май 1998 г. във Варна, на Христо Танев, убит на 24 август 1998 г. при опит за бягство от плевенския затвор. Основанието за прекратяване на следствените дела от прокуратурата бе преценката, че служителите на реда са употребили смъртоносно оръжие законосъобразно. Комуникацията на БХК с Военна прокуратура през 1999 г. се подобри, но някои от регионалните ѝ подразделения (например това във Варна) продължиха да отговарят на запитванията на комитета с видима неохота.

През 1999 г. в България най-малко пет души загубиха живота си при обстоятелства, които пораждаат сериозни съмнения за свръхупотреба на сила и огнестрелно оръжие от полицейски и гранични служители. На 1 февруари ромът Тенчо Васев от Странско бе прострелян и убит от граничар при опит да премине незаконно в Гърция при Ново Село, близо до Свиленград. Случаят бе разследван, но до края на годината никой не бе ефективно осъден. На 13 май около Правец полицаи простреляха и убиха Николай Филипов по време на преследване по подозрение в кражба на автомобил. Образованото следствено дело по случая бе спряно през ноември. На 6 юни в София бе убит след преследване криминално проявеният Ганчо Вълков – Ганеца. През октомври Софийската военна прокуратура прекрати следственото дело след като заключи, че той се е застрелял сам. Медицинската експертиза по случая обаче установи, че по ставите на ръцете му имало охлузвания от белезници. На 14 юни на границата близо до Кулата бе прострелян от граничари и убит Олег Георгиев докато пътувал в газка към Югославия. Неговите родители твърдят, че граничарите не са стреляли предупредително, а са го причакали в засада. Следственото дело по случая не приключи до края на годината. На 21 септември в ареста на Второ РПУ в София почина Костадин Шербетов, след като бе задържан няколко часа преди смъртта си от частна охранителна фирма по подозрение в извършване на престъпление и предаден на полицията. По тялото на убития бяха установени множество синини, осем счупени ребра и хематом на главата. Образованото следствено дело по случая не приключи до края на годината.

² Виж за случаите: Български хелзински комитет, *Правата на човека в България през 1998 г.*, Обектив, февруари 1999 г.

Практиката да се употребява безразборно смъртоносно оръжие от полицейски служители доведе до няколко прострелвания, които не завършиха със смърт по една случайност. Такива инциденти станаха в София, Русе, Сливен, Разлог и Велинград и предизвикаха тежки осакатявания на млади хора. Този сериозен проблем с човешките права в България, както и в другите години, остана незаслужено пренебрегнат както от властите, така и от медиите.

2. Изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи

Както и в предишните години, през 1999 г. проблемът със свръхупотребата на физическа сила, включваща изтезания и системно малтретиране, продължи да бъде сериозен проблем в отношенията между гражданите и правоприлагащите органи в България. Измененията в *Наказателно-процесуалния кодекс* (виж **Независимост на съдебната власт и справедлив процес**), които бяха направени през юли, предвидиха възможност за назначаване на служебен адвокат за бедните обвиняеми, когато “интересите на правосъдието изискват това”. Тази реформа се предполага да усилва гаранциите срещу незаконната употреба на сила по време на задържането и на предварителното следствие. Формулировката обаче е твърде обща и неопределена, тя оставя на правораздавателните органи да интерпретират по свое усмотрение “интересите на правосъдието”. Поради това има сериозни основания да се предполага, че тя няма да допринесе съществено за правната защита и гаранциите срещу незаконно насилие.

През март Софийският районен съд осъди Столичната дирекция на вътрешните работи да плати парични обезщетения на няколко души, които бяха бити на 10 януари 1997 г. по време на масовите протести пред Народното събрание.³ Съдът реши, че полицейски служители на Столичната дирекция, макар и неидентифицирани в хода на делото, са извършили побоя, а самата дирекция бе осъдена да плати като институция, издала заповедта за акцията.

Разследването от прокуратурата на случаите от 1998 г. на масов побой на групи хора, за които БХК съобщи,⁴ бе неадекватно и, както с разследването на убийствата, допринесе за атмосферата на безнаказаност, в която действат правоприлагащите органи. През март Военна прокуратура – Плевен прекрати следственото дело, образувано във връзка с полицейската акция в ромския квартал на с. Мечка от юли 1998 г. По време на тази акция, осъществена под формалния предлог да се търсят откраднати вещи и животни, най-малко 30 души, включително жени и инвалиди, бяха бити и получиха различни увреждания. Предлогът, под който прокуратурата прекрати делото, бе невъзможност да се открият извършителите на побоите. През април Военна прокуратура – Плевен отказа да образува предварително производство и във връзка с масовия побой на протестиращи работници от рафинерията “Плама” през май 1998 г. В другите два случая на масови побои в ромски квартали – в Криводол през март 1998 г. и в Септември през април 1998 г. не бяха образувани дори предварителни проверки като прокуратурата, която бе нееднократно сезирана, се оправда с липса на жалби от потърпевшите. *Наказателно-процесуалният кодекс* обаче не изисква непременно наличие на жалба от потърпевшия, за да се започне разследване.

За разлика от 1998 г., през 1999 г. не бяха регистрирани нападения от полицейски служители над ромски квартали, съпроводени с масови побои над хора. Единственият случай на акция срещу голяма група хора, при която има сериозни основания да се предполага свръхупотреба на сила от полицейски служители, бе побоят на 27 ноември над няколко десетки запалянковци на един футболен отбор в Петрич. Сред пострадалите има

³ Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1997 година*, Обектив, февруари 1998 г.

⁴ Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1998 г.*, Обектив, февруари 1999 г.

деца, включително едно бременно момиче. Министърът на вътрешните работи назначи специална комисия, която да разследва инцидента. До края на 1999 г. тя не успя да приключи работата си. В друг, широко огласен по медиите случай, един столичен търговец, неговият син и трима негови приятели бяха пребити от 15 облечени в камуфлажни дрехи служители на МВР край язовир "Искър", близо до София. Единият от пострадалите остана инвалид в резултат от побоя.

Освен случаите на убийства след употреба на огнестрелно оръжие, през годината БХК получи многобройни убедителни свидетелства за свръхупотреба на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи, довели до наранявания, а понякога и до трайни осакатявания на хора. Ромите бяха, както и в предходните години, свръхпредставени сред жертвите на официалните насилия. Тези злоупотреби бяха извършени в разнообразни контексти, които могат да бъдат групирани в три основни групи:

1. Наранявания вследствие на употреба на огнестрелно оръжие при преследване на хора, подозирани в извършване на престъпления или при опит за бягство на вече задържани;
2. Физическо насилие от полицейски служители по време на 24-часовото полицейско задържане на хора, подозирани в извършване на престъпления, с цел наказване на място или за изтръгване на показания или по чисто дискриминационни мотиви, особено спрямо роми;
3. Физическо насилие в условията на задържане или лишаване от свобода с цел изтръгване на показания или за наказание.

През януари и февруари БХК разпространи анкета в местата за лишаване от свобода, в която, наред с другите въпроси, на лишените от свобода бяха зададени и няколко въпроса, свързани с употребата на физическа сила по време на задържане, вътре в полицейското управление и по време на предварителното следствие. 51% от интервюираните съобщиха, че спрямо тях е употребена физическа сила по време на задържането, 53% - че са били жертва на физическо насилие вътре в полицейското управление, а 37% - че спрямо тях е употребена физическа сила по време на предварителното следствие. Делът на интервюираните български турци и роми сред съобщилите за употреба на физическа сила е значително по-висок от този на българите.

В края на 1999 г. БХК направи проверка във военните прокуратури и военните съдилища по известните на БХК случаи на незаконна употреба на сила и огнестрелно оръжие от служители на реда за периода 1997-1999 г. включително. Проверката показва, че по само 23% от общо 152 проверявани случая са внесени обвинителни актове, текач съдебни дела или са произнесени осъдителни присъди. Останалите случаи са на различни етапи на разследване (по някои от тях то продължава повече от две години), има отказ да се образува предварително производство, предварителното производство е прекратено или са произнесени оправдателни присъди от съдилищата. Някои от произнесените присъди са драстично занижени. (Например, за изтезание, в резултат от което задържан скача от третия етаж на РПУ и си счупва ръка, крак и гръбначния стълб, подсъдимият служител на МВР получава 5-месечна условна присъда.).

Организацията "Проект Права на човека" на свой ред отбеляза рутинната употреба на незаконно насилие и други незаконни методи от полицията спрямо роми и бездействието на прокуратурата при подобни случаи. От общо 24 жалби от роми за полицейско насилие, подадени през 1999 г. с помощта на организацията до Военна прокуратура, са били образувани общо пет предварителни производства. Впоследствие три от тях са били прекратени без да се повдигне обвинение.

Домашното насилие над жени и деца продължи да бъде сериозен проблем и през 1999 г. През януари един всекидневник огласи резултати от изследване, според което във всяко второ българско семейство жената става жертва на физическо насилие поне веднъж

годишно.⁵ Наказателното преследване в огромното мнозинство такива случаи се осъществява по тъжба на потърпевшата, без участието на прокурор, което стоварва върху жертвата тежко финансово и морално бреме. Физическото насилие над деца в семейството продължи да бъде широко прието и масово разпространено в българските семейства.

3. Независимост на съдебната власт и справедлив процес

В резолюцията си от 26 януари 2000 г., с която Парламентарната асамблея на Съвета на Европа прекрати наблюдението върху България, бе отбелязано със загриженост “влиянието на управляващата партия върху съдебната власт чрез смяната на състава на Висшия съдебен съвет”. Тази бележка се отнася за прекъсването със *Закона за съдебната власт* от ноември 1998 г. на конституционноустановения мандат на Висшия съдебен съвет и избирането на нов Висш съдебен съвет скоро след влизането на закона в сила. Квотата, излъчена от парламента, бе запълнена почти изцяло с хора, верни на правителството. На 17 януари Конституционният съд, след като бе сезиран от опозицията, изненадващо утвърди промените в закона и съответно – новия избор. С това очевидно политически мотивирано решение Конституционният съд обърна своята юриспруденция от 1994 г., когато не допусна прекъсването със закон на конституционноустановен мандат на Висшия съдебен съвет. По няколко дела през годината възникнаха сериозни съмнения за политически натиск върху съдебната власт, включително при снемането на имунитета и подвеждането под наказателна отговорност на народния представител от Евролевицата Цветелин Кънчев, който едновременно с това е и председател на ромското сдружение Евророма.

През юли бе извършена и реформа в *Наказателно-процесуалния кодекс*. Голяма част от измененията приведоха в съответствие системата на наказателното правосъдие с изискванията на *Европейската конвенция за правата на човека* за справедлив процес. Такива бяха по-специално налагането на мярката за неотклонение “задържане под стража” и прекратяването на предварителните производства от съда, както и въвеждането на задължителна защита в случаите, когато “обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това”. Последната разпоредба се предполага да подобри донякъде положението с бедните обвиняеми и подсъдими и да намали дела (понастоящем около 50%) на обвиняемите, които участват в досъдебното производство, включително при предварителното следствие, без адвокат. Разпоредбата обаче е твърде общо формулирана и, което е още по-важно, с реформата не бе променена системата на определяне на служебен адвокат, което поставя под въпрос резултатите от нея.

С реформата на НПК от юли бе въведено и досъдебно полицейско производство по голям брой дребни престъпления, които не представляват фактическа и правна сложност. Тези престъпления занапред ще се разследват от полицията под надзора на прокуратурата, а не, както досега – от следствието, което е в системата на съдебната власт. Макар тази реформа, така както бе осъществена, да не поставя проблеми от гледна точка на съответствието с нормите на международното право за справедлив процес, прилагането ѝ заедно с редица съпътстващи фактори би могло да влоши положението на някои категории обвиняеми в България. Сред тези фактори са станалите вече традиционно лоши взаимоотношения между обвиняемите, особено обвиняемите-ромите и полицията, както и масовата липса на адвокатска защита по време на досъдебното производство, особено в случаите с бедни обвиняеми. Това създава предпоставки за незаконна употреба на физическа сила при изтръгването на показания.

⁵ “24 часа” от 16 януари 1999 г.

На 30 септември Конституционният съд обяви за противоконституционни няколко разпоредби на *Наказателно-процесуалния кодекс*, третиращи наказателното производство срещу военнослужещи. Тези разпоредби поставяха наказателното преследване на тази категория обвиняеми и подсъдими в зависимост от решенията на военните командири. По този начин за тях се осигуряваше възможност за по-голяма защита от наказателно преследване.

През годината не бе засегната законната уредба на Възпитателните училища-интернати (бившите ТВУ), където продължиха да се настаняват малолетни правонарушители без делата им да бъдат разглеждани в съответствие с принципите на справедливия съдебен процес.⁶

4. Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

През 1999 г. положението със спазването правото на българските граждани да изповядват религия или убеждения не претърпя съществени изменения в сравнение с предходната 1998 г. Не бяха направени изменения в законодателството, регулиращо съществуването и дейността на религиозните организации у нас. Бяха взети някои дискриминационни за повечето религиозни организации административни решения, регламентирани отношенията между църквите и някои учреждения, като например затворите. Със заповед от септември в затворите са назначени православни свещеници, но системно се препятства достъпа до затворниците на представители на други религиозни организации.

През изминалата година не получиха никакво развитие делата срещу отказите да бъдат регистрирани като вероизповедания няколко църкви. Едно от тях е делото на Интернационалната Християнска църква в Кричим на пастор Ангел Ралев. Не получи развитие и делото, което Ромската църква в България води срещу МС срещу мълчаливия отказ за признаването ѝ. В застой е и аналогичното дело на Обединителната църква (на Муун). Във всички тези случаи съдилищата правят всичко възможно да забавят разглеждането на делата по същество. В края на годината стана известно, че Църквата на назорейците вече пет години прави опити да получи статут на юридическо лице, но все безуспешно.

Останалите по-съществени нарушения на религиозните права могат да се групират както следва:

1. Произволни изгонвания от страната на проповедници;
2. Опити за приемане на нов, репресивен по характера си Закон за вероизповеданията;
3. Дискриминационни разпоредби в наредби на местни власти, засягащи религиозните организации, както и дискриминационни административни мерки на местни власти спрямо религиозни общности;
4. Трудова дискриминация, основана на верска принадлежност.

Безспорно главните нарушения на религиозните права през годината бяха произволните експулсирания на проповедници. На 5 юли 1999 г. от България беше изгонен 32-годишният Даруиш ал Нашиф, лице без гражданство, за това, че "с действията си е поставил в опасност сигурността или интересите на българската държава". Въпросните действия се състоят в това, че той е организиран обучение по Ислям за малолетни деца в гр. Смолян, участвал е в "незаконния" ислямски семинар през август 1997 г. в Нареченски бани (брутально разгонен от полицията)⁷, а освен това се е опитал да направи през 1995 г. ислямски учебен център в Смолян. Даруиш, баща на две деца, родени в България и

⁶ Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1997 година*, Обектив, февруари 1998 г.

⁷ Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1997 година*, Обектив, февруари 1998 г.

български граждани, беше изгонен на основание на разпоредбите на новия закон за пребиване на чужденците (чл.40, ал.1, във връзка с чл.10, ал.11, т.1), който изключва възможността за съдебно обжалване на заповедта за експулсиране когато са мотивирани със съображения, свързани с националната сигурност. В този случай беше напълно пренебрегнат протестът на Главното мюфтийство на мюсюлманите в България, което официално декларира, че Даруиш се е занимавал с дейността си с одобрението на районното мюфтийство в Смолян и че е извършвал преподавателската си дейност в пълно съответствие с изискванията на Устава на мюсюлманите в България, който е регистриран от българската държава.

В два други подобни случая през 1999 г. и в началото на 2000 година от България бяха експулсирани чужденци под формалния предлог че заплахват националната сигурност, а в действителност – заради мирно проповядване на своята религия. През август с мотива “заплаха за националната сигурност” бе експулиран Абдуллах Мохамед, бивш изпълнителен директор на фондация “Тайба”. Фондацията е от близо две години във фокуса на полицейското и медийно внимание поради твърдението на полицейски служители, че уж служела за прикритие на “ислямския фундаментализъм”. Разпространените от полицията и медиите интерпретации на този термин обаче изобилства с анти-мюсюлмански предрасъдъци и включва широк спектър от убеждения и практики, които са неразделна част от стандартното и нямащо нищо общо с никакъв фундаментализъм изповядване на Исляма. На 8 януари 2000 г. беше съобщено, че група от шест ислямски проповедници е експулсирана от района на гр. Шумен. Според информацията от полицията, те са проповядвали без разрешително от Дирекцията по вероизповеданията на Република Турция, както и без такова от българската Дирекция по вероизповеданията. Според същата информация те са “сектанти, принадлежащи към пакистанската секта на Ахмадиите”. Липсата на разрешение от Дирекцията по вероизповеданията в София е нарушение на чл. 22 и 23 от *Закона за изповеданията* от 1949 г. Но Конституционният съд в Решение №5 по КД №11 от 5 юни 1992 г. спомена изрично, че наред с други, и чл. 22 и 23 от този закон са противоконституционни. Следователно липсата на разрешение от българската Дирекция по вероизповеданията не може да бъде основание за експулсиране на чуждестранни духовници от България.

През юни парламентарната комисия по правата на човека и вероизповеданията започна обсъждане на три законопроекта за религията⁸. Характерен детайл за отношението на тази комисия към мнението на религиозните организации е това, че на последните беше дадена само една седмица срок да дадат мненията си по проектите. Поради бавната работа на пощенската администрация някои религиозни организации имаха само два – три дни, за да оформят своите становища. На конференция, проведена на 8 юли повече от 40 представители на действащи в България вероизповедания, включително на двете най-големи религиозни малцинства – мюсюлманите и католиците, изразиха неудовлетворение от представените в Народното събрание законопроекта и призоваха народните представители да приемат закон, който изключва всякаква административна намеса във вътрешноорганизационния им живот и дискриминация.

Обща черта и на трите законопроекта е, че възкресяват духа, а в някои отношения и буквата на *Закона за вероизповеданията* от 1949. И в трите проекта се материализира в норми идеята, че държавата трябва да упражнява непосредствен контрол върху вероизповеданията, че за разлика от другите организации с идеална цел, религиозните трябва да бъдат държани под специален и далеч отиващ надзор.

Тъй като проектът на Пиндиков и Христов има най-големи шансове да се превърне в закон поради това че има правителствена подкрепа, ще обобщим накратко главните му идеи. Първо, както и досега, получаването на статут на юридическо лице от религиозна

⁸ На народните представители от ОДС Пиндиков и Христов (официално се посочва, че Дирекцията по вероизповеданията, т.е. Министерският съвет, стои зад този проект), на група депутати от БСП и на ВМРО.

организация е вменено като задължение на изпълнителната власт, която е формирана политически, а не на независимия съд, както е за всички други нестопански организации. Второ, публичното практикуване на религия е обвързано с наличието на регистрация. Ако то се осъществява без регистрация, установената със закон Дирекция по вероизповеданията може да наложи глоба от 500 до 1000 лева (500-1000 DM). Тоест, ако ново за България изповедание иска да се установи в страната, то трябва – до регистрацията си – да не се занимава с никаква религиозна дейност. Освен това, ако религиозната група вече е осъществявала публична религиозна дейност без разрешение, МС може изобщо да откаже регистрацията ѝ. Трето, на кметовете е дадено правото да следят дали религиозната институция спазва обредите и практиките си, които тя подробно трябва да опише при регистрацията си и ако се констатират нарушения, следват големи глоби. Четвърто, досега строителството на нови молитвени здания зависеше единствено от местните власти. Според проекта отсега нататък ще се иска и разрешение от Дирекцията по вероизповеданията. Не могат да се откриват молитвени домове в сгради, използвани за жилищни нужди. Ако такива има открити в сгради, използвани за публични цели (културни домове, читалища, кина и т.н.), то молитвеният дом задължително трябва да има отделен вход. На практика това означава, че повечето от малките деноминации, които ползват под наем обществени сгради за нуждите си, ще трябва да ги напуснат, защото постройките имат само един вход към залата за събрания. Пето, член 14, ал. 1 от законопроекта изисква религиозните институции да вписват в своите устави “подробно описание на своята вяра, богослужерна и обредна практика”, а на властите се дава право да отнемат статута на юридическо лице и да налагат глоби от 1000 до 5000 лева (1000 – 5000 DM) на група, която практикува вяра, богослужения и обреди, които не са предвидени в техните устави. Шесто, но далеч не най-маловажно, е изискването “върху една верска основа да може да бъде създавана само една религиозна институция”. Дали “верската основа” на сходни по вероучение религии е една и съща или са различни, решават не самите религиозни организации, а администрацията – Дирекцията по вероизповеданията, а в някои случаи и кметовете. По този начин се създават предпоставки за административен произвол и за принудително обединяване на религиозни организации със сходни вероучения. Освен това, на религиозните организации се позволява да имат само по една фондация с религиозно-просветна цел, докато досегашното законодателство не ограничава броя им. Законопроектът преповтаря и някои от ограниченията на досегашното законодателство. Така с чл. 35 от него се създават предпоставки за въвеждане на цензура с изискването централните органи и общите събрания на религиозните институции да представят решенията си на Дирекцията по вероизповеданията.

Проектът на БСП много прилича на току-що разглеждания, а проекта на ВМРО е дори още по-ограничителен. И трите показват, че политическата класа у нас не се е отказала от идеята да ограничава в максимално възможната степен религиозните права на гражданите.

През октомври Фондация “Толерантност”, БХК и Българският център по правата на човека представиха свой проект за закон за вероизповеданията, който е напълно съобразен с международните стандарти в областта на правото на свобода на мисълта, съвестта и религията. На 11 октомври голяма група водачи на религиозни организации подкрепиха този проект, а малко по-късно група народни представители от ОНС го внесоха в Народното събрание. На 16 ноември обаче Комисията по правата на човека и вероизповеданията единодушно го отхвърли с аргументацията, че “проектът е едностранчив и непълен, също така несъответстващ както на конституционните текстове, така и на верската ситуация в страната към настоящия момент”.

През февруари Софийският Общински съвет прие *Наредба за дейността на религиозните общности на територията на София*. Някои от членовете на тази наредба имат дискриминационен характер. Например тя забранява на нерегистрирани от Дирекцията по вероизповеданията религиозни организации да развиват дейност в града. За всякакво участие в религиозна дейност на лица под 16-годишна възраст се иска

писмено съгласие на родителите им. На религиозните общности е забранено да използват “вещества...водещи до изменение на съзнанието на човека” или пък “хипнотични методи” без да се уточнява дори примерно кои биха могли да бъдат тези вещества и какво би могло да представлява “изменението на съзнанието”. Забранени са също “рекламирането на “чудодейни”, “лечебни”, “целителни” средства и използването на манипулативни техники при дейността на изповеданията...”. Под обсега на тази забрана лесно могат да попаднат някои широко разпространени практики, използвани в Петдесятните и Божиите църкви например.

Рестриктивни наредби, с които се затруднява дейността на религиозни общности, бяха издадени и в няколко други общини в България. През май Общинският съвет в Бургас взе решение да не регистрира Свидетелите на Йехова дори ако те получат регистрация на национално равнище. През януари 1999 г. община Бургас отказа регистрация на Свидетелите, след като те бяха получили такава в Дирекцията по вероизповеданията. През октомври Общинският съвет в Септември прие наредба, с която се забранява вписване в регистъра на общината на изповедание, което е забранено в поне една страна на Европейския съюз. През януари 1999 г. от местното поделение на Свидетелите на Йехова бе поискано да докажат, че те не са забранени в нито една страна от Европейския съюз, преди да бъдат вписани в този регистър. Наредба с подобен характер се обсъжда в Бургас. Там под натиска на ВМРО е включено искането да не се признават в Бургас религиозни общности, непризнати някъде в страните от Европейския съюз.

В края на годината стана известно, че местните власти в Перник, Бургас, Стамболийски, Димитровград, Пловдив отказват – една година и три месеца след официалното признаване на Свидетелите на Йехова – да регистрират местните поделения на тази религиозна организация. Безуспешно беше обжалването на издаденото през 1998 г. от полицията в гр. Пловдив наказателно постановление и г-н Ханс Амон, активист на “Свидетелите на Йехова”, е платил глоба от 500 лв. за “незаконна религиозна дейност”.⁹

През годината станаха известни и дискриминационни действия на длъжностни лица, както и на частни лица и групи спрямо религиозни организации при бездействието на властите. На няколко пъти бе съобщено, че полицията в гр. Котел е забранявала активността на местно поделение на Бялото братство. По-голямата част от последователите на тази малка религиозна група в този град са роми. През юли полицаи в Стара Загора прекъснаха служба на членове на Църквата на Исус Христос и Светиите от Последните Дни (мормони) и поискаха да видят документите за самоличност на участващите в службата. Мормоните съобщиха и за още няколко случая на заплахи от полицията и местните власти. На 10 октомври група младежи, представящи се активисти на ВМРО, са изгонили г-н Ерик Въртийн, представител на Лютеранската църква, заедно с двете му деца и още две жени, от заеманата от тях къща. На 10 декември молитвеният дом на Християнска църква “Сион” в Стара Загора бе осквернен с ругателни надписи (“Сектите – вън”, “Не влизайте тук, вътре е Сатаната”). На 28 декември прозорците на църквата бяха строшени от хвърлени камъни. При цитираните случаи на действия на частни лица и групи няма никакви данни полицията и/или прокуратурата да са предприели действия за издирване и наказване на виновниците за закононарушенията.

През годината имаше няколко случая на трудова дискриминация на верска основа. Най-яркият от тях е случаят на г-жа Цанка Петрова, учителка в гр. Габрово. Поради това, че е член на Обединената Божия църква, през март г-жа Петрова е била принудена да напусне работата си като учителка. Преди това тя е била наказана с “последно предупреждение”. Срещу г-жа Петрова се води истинска кампания от местната преса. Тя е обвинена в “промиване на мозъците на учениците”, в “откъсване на деца от родителите им”, “раздвояване на личността на децата”. Вестниците “Сто вести” и “Сто вести ТВ” я наричат “лудата” и я клеймят с други обидни епитети. В момента г-жа Петрова води две дела – за

⁹ Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1998 г.*, Обектив, февруари 1999 г.

“унищожаване на съгласието за прекратяване на трудовия договор” и за клевета, като вече спечели първото си дело – срещу незаконната заповед за наказание.

Приетият през 1998 г. *Закон за алтернативната служба* не бе приложен през 1999 г. Нито един младеж, пожелал алтернативна служба, не бе регистриран и не бе насочен да служи такава. Самата възможност за алтернативна служба не бе обявена публично, нито бе създадена адекватна инфраструктура за изслушване на отказниците.

5. Свобода на изразяването, свобода на медиите

През 1999 г. общо взето не настъпиха сериозни промени в ситуацията със свободата на изразяване и достъпа до информация в България. В някои отношения, като например с контрола върху националните електронни медии, положението дори се влоши. Част от основните проблеми продължиха да бъдат същите, както и в предходните години: правителственият контрол върху държавните електронни медии, наказателното преследване за обида и оклеветяване на длъжностни лица и незаконни конфискации на печатни издания на непопулярни групи. Към тях се добавиха и сплашването от органи на реда над журналисти при опита им да публикуват политически чувствителни материали, както и чувствително по-големия брой атаки над журналисти от частни лица и групи. През годината бяха направени два противоречиви опита за реформа на законодателството, свързано с наказателното преследване за обида и клевета и с достъпа до информация. Те обаче не бяха довършени до края на годината.

В резултат от приемането на новия *Закон за радиото и телевизията* през ноември 1998 г., бе формиран нов Национален съвет за радио и телевизия, състоящ се от хора, близки на парламентарното мнозинство. На 22 февруари НСРТ избра бивша журналистка от в. “Демокрация”, партийният вестник на управляващия СДС, за генерален директор на Българската национална телевизия, най-влиятелната медия в България. Това бе последвано от реструктуриране на програмната схема на телевизията, както и с кадрови промени. В резултат тя стана още по-пристрастна към официалната политика, а спектърът на изразяваните мнения допълнително се стесни. Сред журналистите властваше страхът и самоцензурата.

На 25 юни Конституционният съд се произнесе по искането на група народни представители за обявяване на редица текстове от *Закона за радиото и телевизията* за противоконституционни. В искането специално се оспорваше цялата процедура по конституирането на Националния съвет за радио и телевизия като даваща възможност за политически контрол над електронните медии. Според закона пет от членовете на НСРТ се избират от Народното събрание, без да има изискване това да става пропорционално на дела на различните парламентарни групи, а четири от членовете се назначават от Президента, който се избира пряко от народа на принципа на политическото съревнование. В искането се искаше и обявяването за противоконституционни на “лустрационните” разпоредби от закона, изключващи бившите щатни и нещатни сътрудници на комунистическата Държавна сигурност от възможността да бъдат членове на НСРТ. С решението си Конституционният съд обяви за противоконституционни няколко текста от *Закона за радиото и телевизията*, но, противно на очакванията, основани на неговата минала юриспруденция, отказа да обяви за противоконституционни разпоредбите за конституирането на НСРТ, както и “лустрационните” разпоредби. В решението си Конституционният съд прие, че “критериите за конституиране на НСРТ не са политически по своя характер”, тъй като давали достатъчно гаранции за независимостта му.

Другият сериозен проблем със свободата на изразяване през годината продължи да бъде наказателното преследване за обида и оклеветяване. През цялата 1999 г. продължи да действа старото наказателно законодателство, предвиждащо възможност за ефективно лишаване от свобода до две години за обида и до три години за оклеветяване. Освен това

Наказателният кодекс предвижда и дискриминационен ред за носене на наказателната отговорност - в случай когато оклеветеното лице е обикновен човек тя се носи по частен ред, а когато то е "длъжностно лице" вместо засегнатите действия прокуратурата. През годината нееднократно журналисти и правозащитници обръщаха внимание на изключително негативния ефект на тези разпоредби върху свободата на словото. Те обаче продължиха да се прилагат. През януари Врачанският районен съд осъди Веселин Ангелов от в. "Шанс експрес" на една година лишаване от свобода условно, както и да заплати 10 милиона лева (10 000 DM) заради публикация на писмо от работници срещу техния работодател, с което те го обвиняват в неморални деяния. Отново през януари Георги Попов, главен редактор на сливения вестник "Седмица", бе осъден в дело от общ характер да заплати 300 000 (300 DM) за нарушаване на репутацията на местна прокуратура. На три пъти, през април, юли и октомври, Районният съд в Нова Загора осъди, всеки път на по 5 месеца условно лишаване от свобода за клевета, журналистката от вестник "Старозагорски новини" Йовка Атанасова по няколко от многобройните дела, които се водят срещу нея.¹⁰

Докладчиците на ПАСЕ на свой ред разкритикуваха разпоредбите за обида и клевета от *Наказателния кодекс* и подчертаха сковавания свободата на словото ефект от тяхното прилагане. На 26 януари 2000 г. ПАСЕ с Резолюция 1211 дори поиска декриминализация на тези състави и оставяне на възможност за търсене на отговорност само по граждански ред.¹¹ На 22 юли парламентът прие на първо четене изменения в *Наказателния кодекс*, с които остави обидата и клеветата като престъпни състави, но ги направи престъпления от частен характер във всичките им разновидности. Той също така премахна лишаването от свобода като наказание и допусна възможност за налагане само на глоби. Размерите на определените глоби обаче бяха абсурдно високи и достигаха до 30 000 лева (30 000 DM) при квалифицираните състави – суми, непосилни не само за отделните журналисти, но и за повечето издания в България. При някои от съставите бяха фиксирани и долни граници на глобите, така че съдилищата да могат да налагат наказания под минимума само в изключителни и точно фиксирани в закона случаи. Освен това в *Наказателния кодекс* остана диференцирането на съставите наред с другото и според официалната позиция на извършителя или жертвата като за обида или оклеветяване на "длъжностно лице" се предвиждат по-високи наказания. Разгорещеният обществен дебат по тази реформа на наказателното законодателство продължи до края на годината.

През 1999 г. зачестиха заплахите и нападенията срещу журналисти и медии от частни лица и групи. Три такива инцидента станаха само през януари. В Сливен избухна бомба в офиса на в. "Седмица", който самите журналисти свързаха с публикациите срещу местна прокуратура и охранителна компания. В друг случай главният редактор на "Златоградски вестник" Ефим Ешев бе бит в офиса си заради публикация, коментираща сливането на две съседни общини. В третия случай от януари Георги Спириков, журналист във в. "Плевен за Плевен" бе брутално бит от две неизвестни лица, по всяка вероятност заради публикация за кандидат за областен управител от СДС около седмица по-рано. През юни три неизвестни лица бяха жестоко пред дома му журналистът от софийския вестник "Капитал" Алексей Лазаров. Той бе намушкан на пет места, а кракът му бе счупен. Вероятната причина за побоя са публикации за високопоставени политици. През декември четирима неизвестни пребиха радиожурналиста Руси Борисов в Нова Загора, вероятно заради съпротива срещу решението на Общинския съвет да се закрие местния радиовъзел. По нито един от тези случаи през годината не бе привлечен към отговорност и не бе осъден извършител.

Незаконните конфискации на литература през 1999 г. се ограничиха само до български граждани с македонско самосъзнание. На няколко пъти български македонци, пътуващи

¹⁰ Виж Български хелзински комитет, *Правата на човека в България през 1997 година*, Обектив, февруари 1998 г.

¹¹ Resolution 1211 (2000) – Honouring of obligations and commitments by Bulgaria, at: <http://stars.coe.fr/ta/ta00/eres1211.htm>.

или връщащи се от Република Македония, съобщиха за незаконни изземвания и ксерокопирания на литература и лични документи на граничните контролно-пропускателни пунктове.

В един скандален случай от септември, група журналисти бяха призовани в полицията на гр. Ловеч посред нощ, за да се препятствува разгласяването на скандален политически инструктаж до съпартийци на министърката на външните работи, копие от записа на който бе попаднало в журналистите. Някои от тях бяха задържани близо едно денонощие. Те бяха поканени да сдадат доброволно касетите със записите, както и да напишат обяснения. Впоследствие журналистите, заедно с участниците в скандалната среща, бяха направени свидетели по образуването от прокуратурата предварително производство за притежаване без разрешение на специално техническо средство и за незаконно разпространяване на информация, придобита със специално разузнавателно средство.

През септември парламентът прие на първо четене проектозаконът за достъпа до обществена информация. В този първоначален вид той съдържа редица недостатъци, които бяха разкритикувани от местни и международни наблюдатели на човешките права. Преди всичко, законопроектът не съдържа експлицитно задължение на специфични държавни служби да предоставят информация от обществен интерес. Ограниченията в него са мъгляво и широко формулирани, съдържат неопределени от закона термини и дават възможност за административен произвол. Процедурата за предоставяне на публична информация съдържа вътрешни противоречия, които я обезсмислят. За сметка на това, законопроектът задължава частните сдружения, медиите и дори отделните граждани да предоставят информация. До края на годината обаче той не бе внесен за второ четене.

6. Свобода на сдружаването и мирното събрание

През годината бе постигнат известен, макар и скромнен прогрес в гарантирането на свободата на сдружаването в България. По време на местните избори през октомври участваха четири де факто ромски партии, чрез които в различни органи на местната власт бяха избрани повече от 80 роми. На 12 февруари Софийският градски съд регистрира ОМО "Илинден" – ПИРИН като политическа партия. Групата е формирана от представители на умереното крило в движението на българските македонци. Регистрацията предизвика бурен обществен дебат, особено след решението на партията да участва в изборите за местна власт през октомври. На 25 август Централната комисия за местни избори отказа да регистрира партията за участие в изборите, но това решение бе отменено пет дни по-късно от Върховния административен съд. Според официално обявените резултати на колектива, обработвал данните за местните избори, за кандидатите на ОМО "Илинден" – ПИРИН (общински съветници, кметове на общини и кметове на кметства) на първия и на втория тур гласуваха общо 5838 избиратели (в това число са и гласувалите два пъти на двата тура), в резултат от което бяха избрани общо пет кандидати на партията в различни органи на местното самоуправление. Въпреки това, през март 61 народни представители, основно от БСП, внесоха в Конституционния съд искане за обявяване на ОМО "Илинден" – ПИРИН за противоконституционна партия поради това, че дейността ѝ е заплаха за "суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията". До края на годината Конституционният съд не успя да се произнесе по искането.

Правото на мирно събрание на български македонци бе нарушено, както и в предишни години, в няколко случая на забрани за чествания на техни традиционни годишнини. На 25 април окръжният прокурор на Благоевград забрани, а полицията блокира възможността на група активисти на ОМО "Илинден" да честват годишнината от убийството на Яне Сандански на Роженския манастир. Група от около 40 човека, тръгнали с частни автомобили и таксите, бе спряна от полицията около ханче "Грила", на около 2 километра

от град Сандански. На много от шофьорите били съставени актове за технически неизправности на автомобилите. Впоследствие, когато се върнали в града и решили да поднесат венец и цветя на бюста на Яне Сандански, полицаи се нахвърлили върху тях и им отнели венета и цветята. Други две групи, тръгващи от Гоце Делчев и от Петрич също били спрени по пътя от полицейски кордони. Непосредствено преди деня на честването няколко активисти били посетени в домовете им от полицейски служители и принудени да подпишат протоколи за предупреждение, че мероприятияето е забранено.

Нарушение на правото на мирно събрание на български македонци през годината бе допуснато и в други два подобни случая. На 4 май прокурор от градската прокуратура в Благоевград забрани на група от около 20 активисти на ОМО "Илинден" да честват годишнината от смъртта на Гоце Делчев. Паметникът на Гоце Делчев в Благоевград бе блокиран от полиция в предполагаемия начален час на честването, което го направи невъзможно. На 1 август прокурор от Окръжна прокуратура – Благоевград забрани на група активисти от ОМО "Илинден" да честват годишнината от Илинденското въстание в местността "Самуилова крепост", около Петрич. Достъпът до местността бе ефективно блокиран от 10-12 полицаи.

И трите случая на ограничаване на правото на мирно събрание станаха с активната намеса на служители на Националната служба за сигурност (НСС). Техни представители присъстваха без да се прикриват по време на полицейските блокади. По сведения на потърпевши, служители на НСС се намесваха при претърсвания и изземвания на документи при пресичане на българо-македонската граница от активисти на македонски организации.

През 1999 г. бяха постановени и две решения, отказващи регистрация като нестопанска организация на ОМО "Илинден". На 28 април състав на Софийския апелативен съд отхвърли тяхна жалба срещу решение на Благоевградския съд от 2 ноември 1998 г., с което им се отказва регистрация. В мотивите си Апелативният съд прие, че вписване не следва да се постанови, тъй като уставът на сдружението не е подписан, без да казва как точно трябва да бъде подписан (учредителите внесоха допълнително декларация, че приемат и подписват устава). Съдът също така реши, че изискването в ОМО "Илинден" да членуват "македонци или македонки" противоречи на член 6, ал. 2 от Конституцията, с който се забранява дискриминацията. При това той не се съобрази с факта, че със същата разпоредба на устава се дава право в ОМО "Илинден" да членуват "също така граждани от други национални принадлежности". Съдът прие и че сдружението си поставя политически цели и че, искайки автокефалност на православната църква в Пиринска Македония, извършва религиозна и религиозно-просветна дейност и поради това трябва да иска разрешение от Министерския съвет по реда на член 133А от *Закона за лицата и семейството*. На 12 октомври Върховният касационен съд остави в сила решението на Апелативния съд и преутвърди изцяло неговите мотиви.

Освен български македонци, обект на ограничаване на правото на сдружаване и на мирно събрание станаха и членове на непопулярни политически групи, както и на религиозни групи, обикновено заклеймявани в българското общество като "секти". На 10 март Пловдивският апелативен съд отхвърли жалбата на монархическата група "Гражданско обединение за български интереси, национално достойнство, единение и обединение – за България" срещу решението на Пловдивския окръжен съд, с което на сдружението се отказва регистрация. В мотивите си Апелативният съд прие, че редица текстове от устава на сдружението противоречат на *Конституцията*. Такива според съда са исканията за възстановяване на герба на Царство България, за промяна на формата на управление на страната от републиканска в монархическа и за премахване на границата между България и Република Македония. Въпреки че уставът на сдружението предвиждаше постигането на тези цели по мирен път и със законни средства, Апелативният съд потвърди отказа за вписване само на основание на противоречието на идеите на сдружението с разпоредби на *Конституцията*. На 29 септември Върховният касационен съд потвърди отказа на

Апелативния съд, приемайки изцяло неговите мотиви. С това, независимо от факта, че в България от години са регистрирани и действуват десетки монархически партии и сдружения, бе поставен опасен прецедент при регистрацията като юридическо лице съдилищата да търсят съответствие с *Конституцията* не на дейността, а на идеите на сдруженията. В няколко случая на местни поделения на регистрирани религиозни общности бе отказана регистрацията в общинските регистри (виж **Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията**). На няколко пъти през годината полицията в Котел забрани дейността на местното поделение на “Бялото братство”.

На сесията си през май-юни Комитетът по свобода на сдружаването към Международната организация на труда разгледа жалбата на Синдиката на локомотивните машинисти в България по повод нарушаването на тяхното право на стачка, както и на правото на сдружаване чрез анти-синдикалните репресии, предприети от правителството през 1998 г.¹² Комитетът прие неокончателни междинни изводи и препоръки, в които се изразява тревога от анти-синдикалните мерки и надежда, че правителството ще възстанови уволнените и ще предприеме реформа на *Закона за уреждане на колективните трудови спорове*, който бе преценен в много пунктове като несъответстващ на стандартите на МОТ. Тези препоръки обаче не бяха последвани от никакви действия на правителството.

7. Условието в местата за лишаване от свобода

През 1999 г. БХК продължи наблюдението на всички места за задържане и за лишаване от свобода в България. За разлика от предходните години наблюдението обхваща и следствените арести. От края на 1998 г. те преминаха към Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция, а от началото на 1999 г. БХК получи достъп до 89-те ареста в страната. Към 1 януари 2000 г. в местата за лишаване от свобода пребиваваха общо 10147 задържани, от които 8034 осъдени, 635 обвиняеми и 1478 подсъдими. Към тях трябва да се добавят около 1000 задържани в арестните помещения на Главна дирекция “Следствени арести” и в поделенията на МВР за изпълнение на наказанието “административно задържане”, както и около 700 настанени за “задължително възпитание” във възпитателните училища-интернати малолетни и непълнолетни правонарушители.

Констатациите, направени след посещения в десетки арести потвърдиха становището на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията от 1995 г., че “условието в посетените от делегацията следствени арести могат почти без изключение да бъдат описани като нечовешки и унижителни.” Според доклада на комитета тогава, “твърде често тези условия се характеризират като отвратителни, без никаква оправдаваща името си програма за действие.” Наблюденията на БХК не дават основания за промяна на тази оценка и понастоящем. Изключително тревожен е фактът, че все още съществуват арести, които са в основната си част подземни и че гражданите се задържат за дълги периоди от време (няколко месеца, а в някои случаи и повече от година) в полумрак, без достъп до пресен въздух и лишени от възможност за движение. През януари Министерството на правосъдието изнесе обобщени данни за следствените арести. Според тази информация от общо 89-те ареста, 27 са под земята, а само три отговарят на европейските стандарти. В килиите на арестите липсват маси и столове, а санитарно-хигиенните условия в някои от тях продължават да бъдат отвратителни. Наблюдението на БХК показва, че от 1995 г. до сега отговорните институции не са се съобразили с препоръката на КПИ всички обвиняеми лица да бъдат настанени в затворнически условия, за да се постигне разграничаване от практиката лица в предварителното следствие да бъдат държани в условия, които са практически същите, като в полицейски участък. Нормативната база за функционирането на арестите е новата *Наредба № 2* на Министерство на правосъдието, която бе приета на 19 април 1999 г. В наредбата се предвижда възможност за всички задържани под стража,

¹² Виж Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България през 1998 г.*, Обектив, февруари 1999 г.

включително тези, които са настанени в следствените арести, да се ползват от всички права, предвидени за осъдените – кореспонденция, разходки, свиждания, колетни пратки и др. Според наблюденията на БХК обаче, потвърдени от служители на арестите, този документ, макар и да третира условията на задържане на всички обвиняеми, се прилага на практика само за условията в затворите, в които се задържат обвиняеми и подсъдими, но е неприложим с условията в следствените арести, за които няма изгледи тази наредба да стане действаща норма нито в близко, нито в по-далечно бъдеще. През годината БХК получи информация и за отделни случаи на използване на заплахи и незаконна употреба на физическа сила с цел да се изтргват показания от задържани за извършени престъпления.

Условията в затворите и трудово-поправителните общежития са значително по-добри от условията в следствените арести. Въпреки това, в някои от тях бе констатирана значителна пренаселеност. В отделни заведения, като например в ТПО "Атлант" в гр. Троян, някои спални помещения представляват зали, в които съжителствуват по 50-60 души. През деня достъпът до тоалетна е разрешен, но през нощта всички са принудени да използват за физиологични нужди две кофи. В най-голяма степен пренаселеността бе проблем за общежитията от закрит тип, в някои от които не е възможно да се спазва отделянето на различните категории затворници. Както и в предходни години качеството и количеството на храната будят безпокойство, а по повод на санитарно-хигиенни изисквания, след посещение в затвора в гр. Ловеч, самият министър на правосъдието г-н Гоцев призна, че и мишка би умряла в условията, при които са настанени лишените от свобода.

Организацията и качеството на медицинското обслужване са повод за голяма част от жалбите на затворниците. Въпреки че разпространението на туберкулозата в затворите през 1999 г. отчасти бе овладяно, бяха констатирани проблеми, свързани с липса на медикаменти и на възможности за специализирано лечение, както и откази на лекари от медицинските служби в затворите да освидетелствуват потърпевши от свръхупотреба на физическа сила и помощни средства от страна на надзирателите. Друг сериозен проблем през 1999 г. бе разрастването на токсикоманиите и зависимостта от медикаменти. В най-малко един случай, описан от пресата, надзирател в един от затворите бе заловен да участва в пренасянето в затвора на канабис.

По повод на случаите на свръхупотреба на физическа сила, само за първото полугодие на 1999 г. жалбите на лишени от свобода според Министерството на правосъдието са били 219. Във връзка с тях са били наказани 10 служители като 6 от тях са били уволнени. През годината добиха публичност потресаващи случаи на издевателства и малтретиране от надзиратели в затвора в гр. Белене, откъдето бе съобщено за разпъвания на кръст, за бягане пред мотоциклет и насъскване на кучета срещу затворници. Все още в няколко затвора съществува практиката да се поддържа дисциплина с помощта на малтретиране и заплахи, а процедурата за жалби срещу действията на охранителите не функционира ефективно.

През изтеклата година все по-отчетливо изникна проблема за корупцията в затворите, свързана с условията за условно предсрочно освобождаване, пускане в отпуск, настаняване на работа и преместване в общежития от преходен тип. На проведеното в средата на годината Национално съвещание за законността и спазване на човешките права в затворите, се заговори за случаи на даване на подкупи за прекъсване на наказанието. Честите кадрови промени в системата бяха мотивирани от необходимостта да се преустановят незаконни действия на затворническата администрация.

И през 1999 г. в местата за лишаване от свобода надзорът за законност съгласно чл. 127, ал. 2 от Конституцията на Република България бе неефективен. В повечето затвори и следствени арести бе установено, че посещенията на прокурори се извършват рядко и

неефективно - не се съблюдава несъответствието с нормативните изисквания и не се вписват констатации и препоръки.

Въпреки, че бяха наложени законови бариери срещу прекомерната продължителност на предварителното задържане, безпокойство буди броят на обвиняемите, задържани повече от 6 месеца без предявен обвинителен акт - общо 10 на брой в поправителния дом за непълнолетни в гр. Бойчиновци.

Според чл. 26 от *Наказателния кодекс* наказанията за престъпления, представляващи опасен рецидив, се изтърпяват поотделно. Две години след гласуването на тази поправка се установи, че едно от възможните последствия от нея е натрупването на множество малки присъди без възможност за налагане на общо наказание. Така за дребни престъпления би могло да се получи обща присъда, значително надвишаваща нормалната продължителност на живота. Илюстративен в това отношение е случаят на ромът от пловдивския затвор Д. М., получил с пет присъди за дребни престъпления общо 83 години лишаване от свобода и обвиняем по още две дела.

Констатациите на БХК, свързани с престоя на децата във възпитателните училища-интернати бяха по повод на влошените материално-битови условия и незадоволителното медицинско обслужване в много от училищата. По своята същност настаняването в този вид училища е не толкова възпитателна, колкото наказателна мярка, лишаваша децата от правото свободно да напускат района на училището. За компенсиране на това ограничение е необходимо значително да се подобри базата за осигуряване на развлечения и игри. Нарушения на правата на децата в някои от училищата през 1999 г. бяха налагането на незаконни наказания, като остригване на косата, принудителен труд, многократни клякания и лицеви опори и различни форми на малтретиране. Друг сериозен проблем продължава да бъде процедурата по настаняване на ученици, регламентирана със *Закона за борба срещу противообществени прояви на малолетните и непълнолетните* от 1958 г. Установено бе, че в много от случаите на налагане на възпитателна мярка местните комисии или не са провеждали заседание, или са функционирали формално. Дори когато заседанията се провеждат по предвидения в закона ред, процедурата не е от състезателен тип поради изричната забрана детето или родителите му да използват адвокат. Районните съдилища като правило потвърждават мярката "настаняване във ВУИ" само на базата на представени документи.

През годината БХК продължи и наблюдението на психиатричните заведения в страната, в които граждани могат да бъдат настанявани за принудително лечение или освидетелстване. Заедно с констатациите за лошите материално-битови условия в много от тези заведения се очерта необходимостта от промяна на отделни разпоредби от българското законодателство, регламентиращо принудителния престой. Бе установено и грубо, масово срещано като практика, разминаване на съществуващите закони с приложението им по места във връзка с продължителността на фактическия срок на задържане за принудително освидетелстване, т.н. "информирано съгласие" за доброволно лечение и др. Бе констатирано и продължаващото на някои места приложение на електроконвулсивна терапия в нейния немодифициран вариант, т.е. без упойка и релаксанти - една практика, която без съмнение представлява жестоко третиране.

8. Защита на малцинствата, агресивен национализъм и ксенофобия

Ключовото събитие през годината в сферата на защитата на малцинствата бе ратифицирането от България през май на *Рамковата конвенция за защита на националните малцинства* на Съвета на Европа. Това стана с една декларация, в която с лека модификация се преповтаря разпоредбата на член 21 от конвенцията, забраняваща дейност, нарушаваща териториалната цялост и суверенитета на държавата, нейната вътрешна и международна сигурност. До края на годината обаче не бяха предприети

никакви законодателни мерки за съобразяване на българското законодателство с разпоредбите на конвенцията. През ноември дори правителството съкрати щата на Националния съвет по етническите и демографските въпроси, единствената правителствена служба, занимаваща се с етническите малцинства. Никакви съществени промени не настъпиха в практическото гарантиране на културните, религиозните и езиковите права на малцинствата. Не се постигна и прогрес в изучаването на майчиния език от българските роми, както и от няколко други добре установени етнически малцинства в страната.

На 7 април вицепремиерът г-н Веселин Методиев подписа от името на правителството Рамкова програма за интегрирането на ромите в българското общество. На 22 април програмата бе формално приета с решение на Министерския съвет. Рамковата програма предвижда редица законодателни и политически мерки, някои от които правителството трябваше да осъществи в определени срокове. Сред тези мерки са: приемане на закон срещу дискриминацията на етническа основа, с който се създава държавен орган за борба с дискриминацията с широки правомощия, включително възможност да налага административни наказания; въвеждане на граждански контрол и участие на граждани в разследването на случаи на незаконна употреба на сила и огнестрелно оръжие от полицейски служители; десегрегация на ромските училища; регулиране на обособените ромски квартали с цел придобиване от техните обитатели на редовни документи за собственост и благоустрояването им; стимулиране на трудовата заетост на ромите чрез различни форми на пряко и косвено подпомагане от държавата и др. Макар програмата да бе оценена високо от местни и международни наблюдатели на човешките права, до края на годината правителството не започна работа по нито едно от нейните направления.

Междуетническите отношения и особено нагласите към ромите през годината не отбелязаха съществено подобрене. Както и в предходни години, роми станаха жертва на дискриминация и расистки мотивирани изстъпления, включително от служители на реда. Някои от тях доведоха до смъртта на невинни хора. Организацията "Проект Права на човека" документира няколко десетки такива случая. На 15 юни четирима ученици пребиха до смърт Надежда Димитрова, 33-годишна ромска клошарка, в един квартал на София. Убийството стана по изключително жесток начин чрез продължително ритане и удряне. В друг случай през февруари собственик на вила от с. Сотиря, близо до Сливен, застреля и уби 16-годишния ром Николай Георгиев, който, заедно с две други деца-роми, се опитали да намерят подслон под стряхата на неговата вила.

9. Политическо убежище

В края на май парламентът прие дългоочаквания *Закон за бежанците*. Той влезе в сила от 1 август. Още по време на предварителното обсъждане в парламентарните комисии БХК направи опит да повлияе на подобряването на окончателния вариант. През февруари БХК приготви становище и се яви пред парламентарната комисия по правата на човека, в което разкритикува някои от недостатъците на законопроекта като например стесняването на обхвата на дефиницията на бежанец в сравнение с дефиницията от *Конвенцията за статута на бежанците*, новите срокове за продължителност на предоставения статут, високите стандарти за признаване, които до голяма степен изключват ползването от съмнението в интерес на бежанеца, селективният подход към издаването на документи за самоличност, краткият срок за съдебно обжалване на отрицателното решение на административния орган.

В крайния вариант на закона много от неговите първоначални недостатъци останаха, включително стесняването на дефиницията в сравнение с дефиницията от *Конвенцията за статута на бежанците*, както и почти всички първоначални бюрократични спънки по пътя към признаването на статута на бежанец. Остана и възможността за прекратяване на процедурата за предоставяне на бежански статут заради най-различни извършени от

кандидата дребни нарушения, някои от които биха могли да бъдат извършени и поради незнание. Остана и съкратеният наполовина в сравнение с предишната процедура срок за съдебно обжалване. Българското правителство прие някои от рестриктивните западни понятия за “сигурна трета страна” и “първа страна на убежище” и ги въплъти в новия закон. Понастоящем се съставя списък на “сигурните трети страни”. Досегашният опит показва, че този списък е вероятно да бъде използван за да се ограничи сериозно броят на кандидатите, както и броят на признатите бежанци.

Новият *Закон за бежанците* съдържа и някои нови елементи. Така за пръв път той предвижда бърза процедура и сумарно отхвърляне на “очевидно необосновани” молби. Срокът за съдебно обжалване в тези случаи е само 24 часа. Това допълнително ще пречатства достъпа на кандидат-бежанците до адекватно представяне на техните случаи. Понастоящем все още няма изградена инфраструктура на граничните пунктове (включваща и възможност за безплатна правна помощ), за да се осигурят минималните гаранции за справедливост на процедурата. Практиката на задържане на кандидат-бежанците, особено по граничните пунктове, продължава да се прилага, макар тя да бе намалена през годината благодарение на усиленото наблюдение на правозащитните организации.

Рестриктивният подход на правителството бе демонстриран особено красноречиво по време на Косовската криза, когато в разгара на депортациите от областта, на 8 април българското правителство затвори границата за югославски граждани, включително албански бежанци и не я отвори до края на войната. Макар правителството да подкрепи акцията на НАТО, то съвсем експлицитно заяви, че бежанците са нежелани в страната, обвинявайки косовските албанци в наркотрафик, трафик на жени и тероризъм. След критика на местни и международни наблюдатели на човешките права правителството смекчи позицията си, но границата с Югославия остана затворена.

10. Дискриминация, основана на политически убеждения

На 21 януари Конституционният съд обяви за противоконституционни няколко “лустрационни” разпоредби на *Закона за администрацията*. С тях за срок от пет години се забраняваше приемането в държавната администрация на лица, заемали ръководни длъжности в политическия и административния апарат на Българската комунистическа партия, както и на сътрудниците на комунистическата Държавна сигурност. Лицата, които заемаха ръководни длъжности в администрацията бяха задължени в 30-дневен срок да представят декларация, че отговарят на изискванията на закона. През януари 2000 двамата наблюдатели на ПАСЕ, господата Аткинсън и Гелерод обявиха, че решението на Конституционният съд не попречи на политическите чистки в държавната администрация. Те също така изразиха загриженост от политическите чистки в някои други институции, например в Министерството на външните работи, някои от които бяха вече обявени от българските съдилища за незаконни.

Върху написването на този доклад работиха Емил Коен, Красимир Кънев, Таня Маринчешка и Станимир Петров. Използвани са материали на Проект “Права на човека” и фондация “Толерантност”.

ПРЕПОРЪКИ НА БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНСКИ КОМИТЕТ КЪМ БЪЛГАРСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО

За подобряване състоянието на човешките права в България Български хелзинкски комитет се обръща към правителството и към другите институции в Република България със следните препоръки.

Ние искаме:

I. Присъединяване към международни договори по човешките права

Процесът на присъединяване към международни инструменти за защита на човешките права трябва да продължи. Списъкът на международните договори по човешките права, присъединяването към които ще окаже дълготраен положителен ефект върху вътрешното и международното положение на България, е все още дълъг. Подписването и ратифицирането без резерви на няколко от тях трябва да бъде обсъдено приоритетно. Сред тях са:

- Всички неподписани досега протоколи на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи;
- Европейската социална харта;
- Европейската харта за регионалните и малцинствени езици;
- Хагската конвенция от 1993 г. за защита на децата и сътрудничеството по отношение на осиновяване на деца от друга страна.

II. Предотвратяване на изтезанията, унижителното и деградиращо отнасяне и наказание

За да бъде ефективно пресечена възможността за изтезания, незаконна употреба на сила и всякакви форми на насилие от страна на правоприлагащите органи и за да бъде законодателството ни приведено в съответствие с нормите на международното право по човешките права е нужно:

1. Да бъдат направени няколко промени в Наказателно-процесуалния кодекс, с които да се даде възможност за ефективно участие на адвокат, включително служебен, ако лицето не разполага със средства за заплащане на друг, още от момента на задържането или на предявяването на обвинение чрез създаване на установена със закон система на правна помощ за бедни обвиняеми и подсъдими. Следва да се гарантира законово и възможността за незабавно уведомяване на близките на задържания за местоположението и условията на неговото задържане. Следва също така законодателно да се гарантира достъпът до независима медицинска експертиза веднага след задържането, включително от лекар по желание на задържания.
2. Бързо и ефективно да се разследват от прокуратурата и от другите органи, осъществяващи досъдебно производство, всички сигнали за незаконна употреба на физическа сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи.
3. Да се установи независим орган за надзор над правоохранителните органи, който да може да получава и да извършва проверки по жалби на граждани. Чрез него следва да се гарантира бързината и ефективността когато се разследват случаите на незаконна употреба на сила от страна на правоприлагащите органи, както и публичността на резултатите от тези разследвания. Паралелно с това следва да се усъвършенства системата на вътрешноведомствен контрол на Министерството на вътрешните работи.
4. Да се промени член 80 от сега действащия Закон за министерството на вътрешните работи, като се изключи възможността за употреба на огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи във всякакви случаи на преследване на заподозрян дори в дребно престъпление, както и за предотвратяване на бягство на задържан, дори и за дребно престъпление.
5. Законодателно да се уреди адекватният достъп до правосъдие и рехабилитацията на жените-жертви на домашно насилие като:
 - се направят промени в Наказателния кодекс, с които домашното насилие се преследва като престъпление от общ характер;

- се създадат или се подкрепят съществуващите убежища и центрове за рехабилитация на жертви на домашно насилие.

III. Независимост на съдебната власт и справедлив съдебен процес

Проблеми, свързани със справедливия съдебен процес у нас, въпреки направените промени в редица закони, остават.

1. За да се гарантира независимостта на съдебната власт е нужно едно ново обръщане на юриспруденцията на Конституционния съд, чрез която да се утвърди невъзможност за промяна със закон на конституционноустановения мандат на Висшия съдебен съвет.
2. Остра е необходимостта от законодателна реформа, която да предизвика ускоряване на съдопроизводството - както гражданското, така и, в още по-голяма степен, наказателното. Необходими са както промени в действащите процесуални закони, чрез които да се преодолее ненужно забавяне, така и цялостен пакет от мерки, подобряващи организацията на съдебната система и мотивацията на работещите в нея.
3. Остарелите и отживелите времето си нормативни актове като Указа за борба с дребното хулиганство и Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (въпреки промените от края на 1996 г.) следва да бъдат основно реформирани.
 - Задържането до 15 денонощия по Указа за борба с дребното хулиганство следва да бъде третирано като лишаване от свобода, а не, както в момента, като административно наказание. Съответно на това трябва да бъдат направени промени в законодателството като производството бъде приведено в съответствие с изискванията на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи, включително в частта, която се отнася до времето и възможността за ефективно запознаване с обвиненията, подготовка на защитата, призоваване на свидетели и пр.
 - Като лишаване от свобода следва да бъде третирано и настаняването на деца във възпитателни училища-интернати (бившите ТВУ). В съответствие с това следва да бъде въведена съдебна процедура за настаняване в тях, както изрично настоя за това Комитетът за правата на децата на ООН в т.34 на своите препоръки към България от януари 1997 г.

IV. Свобода на изразяването и правото на информация

Свободата на изразяване има нужда от допълнително насърчаване в България. А правото на информация е сфера, в която нашата страна трябва тепърва да въведе основни законодателни гаранции. С оглед на това:

1. Очакваме един адекватен закон за националните електронни медии, който окончателно да пресече възможността за политически контрол над тях. В него трябва да бъде включена и уредба на статута на Българската телеграфна агенция. Националната телевизия, Националното радио и БТА трябва да бъдат управлявани от независими управителни съвети, съставени от професионалисти, предложени от образователни институции, специализирани звена и други заинтересувани обществени кръгове.
 - При избора на управителните органи трябва да се гарантира независимостта и политическата безпристрастност на ръководещите длъжностни лица.
 - Трудовите отношения на журналистите в националните медии и БТА, както и дисциплинарните мерки трябва да бъдат уредени така, че да им предоставят сигурност, автономия и свобода на изразяването.
 - Същевременно трябва да бъдат създадени законодателни гаранции, че в националните медии ще намерят израз на недискриминационна основа всички видове обществен интерес.
2. Очакваме да видим и премахване на дискриминационните разпоредби в Наказателния кодекс, гарантиращи, в грубо противоречие с международното право по човешките

права, привилегирована и по-силна защита на "длъжностните лица" в случаи на обида и оклеветяване. Наложителни са и промени, декриминализиращи сегашните общи състави на "обидата" и "оклеветяването", като за тези случаи остане гражданската отговорност за вреди.

3. Очакваме приемането на закон, с който да се гарантира по един адекватен начин правото и да се уреди редът за предоставяне на информация от институциите на държавата както за личен, така и за обществен интерес.

V. Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

Свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията бе, особено през последните години, един от най-активно обсъжданите проблеми с човешките права в България. Почти във всички законодателни сфери, засягащи свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията, е нужна законодателна реформа.

1. Най-остра е нуждата от основна реформа на законодателството, уреждащо отношението между държавата и църквата. Нелепо е седем години от началото на демократичните промени то да се регулира от Закона за изповеданията от 1949 г., създаден не за да гарантира свободата на изповеданията, а за да ги подчини на тоталитарната власт.
2. Новият закон трябва да дава възможност за равнопоставеност на вероизповеданията помежду им, както и на вероизповеданията с останалите организации, формирани около нерелигиозни убеждения във всички сфери на обществения живот, включително и при придобиването от тях на статут на юридически лица.
3. Трябва да се отмени и дискриминационния член 133А от Закона за лицата и семейството, създаден специално с цел да се ограничи свободата на сдружаване и изповедание на малцинствените религиозни общности.
4. Прокуратурата и другите органи, осъществяващи досъдебно производство, трябва да разследват бързо и ефективно всички сигнали за незаконни действия срещу вярващи и техните молитвени домове.
5. В приетия Закон за замяна на военските задължения с алтернативна служба трябва да се направят изменения, с които да се намали срокът на алтернативната служба и да се разшири кръгът на организациите, които имат право да правят заявки и да наемат на работа алтернативно служещи, като в този кръг се включат и нестопанските организации. Трябва също така да стане възможно искането за освобождаване от военна служба по съвест да се направи по всяко време, включително в процеса на отбиване на военната служба.

VI. Свобода на сдружаването

По отношение на свободата на сдружаване Конституцията на България и законодателството съдържат разпоредби, които са неразумно ограничителни и открито дискриминационни. Ние искаме да видим законодателни инициативи, които да засегнат:

1. Разпоредбите, забраняващи формирането на политически партии на етническа и религиозна основа. В няколко случая те бяха изтълкувани твърде ограничително от няколко съдилища у нас, включително и от Конституционния съд. Тези разпоредби и практики закономерно формират напрежение при самоорганизацията на гражданското общество в страната и предизвикаха вниманието и справедливата загриженост на много международни организации през последните години;
2. Сегашната остаряла и крайно бюрократизирана уредба на придобиването на статут на юридическо лице на гражданските сдружения. Тя трябва да се промени. Това би могло да стане или чрез въвеждане на административна процедура, или чрез определяне на кратки срокове за разглеждане на молбите от фирмените отделения на съдилищата.

3. Сегашната уредба на данъчния режим на дарителството, който пречатства създаването на устойчиви граждански сдружения в България.

VII. Защита срещу дискриминация, основана на политически убеждения

Вече едно десетилетие от началото на демократичните промени у нас проблемът с дискриминацията, основана на политически убеждения и политическо участие, стои толкова остро, колкото и в началото. В България бяха извършвани и продължават да се извършват политически назначения и уволнения на всички равнища на администрацията и в държавните служби всеки път, когато се сменя властта. Бяха прокарани и открито дискриминационни закони, налагащи изключването от определени позиции в обществото на групи хора заради техните убеждения. Ние апелираме към установяването на механизъм за наблюдение и противодействие на политическата дискриминация, включително чрез ефективна система за разглеждане на индивидуални жалби.

VIII. Защита на бежанците и кандидатите за убежище

Въпреки прогреса, който бе отбелязан през последните години, в тази сфера има още много какво да се направи.

1. Ние настояваме за промяна в сега действащия Закон за бежанците, с която той да се приведе в съответствие със стандартите на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и Протокола от 1967 г.
2. Настояваме и за създаването на служби, които да са в състояние да решават всички проблеми на бежанците и кандидатите за убежище, които възникват извън процедурата за получаване на бежански статут.
3. Настояваме за бързо организиране от Министерството на правосъдието на разнообразни и ефективни форми на обучение на съдии по бежанско право.

IX. Забрана на дискриминацията на етническа основа и защита на етнокултурната самобитност на малцинствените общности

Искаме да видим и прогрес в по-нататъшната защита от етническа дискриминация и в утвърждаването на етнокултурните права на малцинствата.

1. В много сфери от социалния живот не действат никакви антидискриминационни разпоредби освен общите разпоредби на Конституцията. В други сфери не са създадени никакви предпоставки за прилагане на съществуващите разпоредби. Няма никакви органи и институции, ангажирани с проблема за етническата дискриминация. Той дори не е признат като такъв от държавните институции в нашата страна. Във връзка с това:
 - Необходимо е приемането на общ антидискриминационен закон, който да осигурява ефективна защита от етническа дискриминация във всички сфери на социалния живот;
 - Необходимо е усъвършенстване на сега действащите процедури и съдебната практика за защита от етническа дискриминация.
2. Необходимо е да се признаят от държавата на недискриминационна основа групите и сдруженията на всички граждани, които без външен натиск декларират принадлежност към определено малцинство.
3. Необходимо е и по-нататъшен прогрес в гарантиране на изучаването на майчиния език за членовете на етническите малцинства и особено за обучението по ромски език.
4. Необходимо е да започне процес на ефективна десегрегация на ромските училища и подобряване качеството на образованието за българските роми.

X. Неприкосновеност на частния живот, жилището и кореспонденцията

Правото на неприкосновеност на личния живот, жилището и кореспонденцията трябва да бъде гарантирано от посегателства на властите. Службите за сигурност в

момента действат по начин, който е непрозрачен не само за обществото, но и за органите и институциите, които в една демократична страна следва да ги контролират. Необходимо е да се приеме законодателство, което да гарантира адекватен съдебен и парламентарен контрол върху тяхната дейност и особено върху онези нейни аспекти, които са свързани с евентуалните посегателства над личния живот на хората.

XI. Защита на права на децата

Както Комитетът за правата на децата отбеляза в препоръките си от януари 1997 г. по повод доклада на България по Конвенцията за правата на детето, има още много законодателни мерки, които следва да се предприемат с цел да се гарантира по-адекватна защита срещу нарушаването на човешките права на децата. Наред с отбелязаната вече необходимост от ратифициране на Хагската конвенция и цялостно реформиране на системата на детското правораздаване, е нужно:

1. Да се създаде национална система за проследяване на статуса на всички деца в България с особено внимание върху децата от рисковите групи.
2. Да се създадат специални служби за деца, които с приоритет да разглеждат въпросите, свързани с ефективното упражняване на правата на децата.
3. Да се забранят и ефективно да се противодейства на всички форми и прояви на телесно наказание.
4. Да се засили и да се направи ефективен, включително чрез създаване на специални служби, контролът срещу сексуалната експлоатация и наркоманията сред децата.
5. Да се вземат законодателни и други мерки за задържане на децата в училище, включително чрез стимулиране на труда на учителите в училищата, в които проблемът с отсъствието е особено остър.
6. Да се гарантира законодателно и чрез подобряване на правоприлагането ефективната защита от експлоатация на детския труд.